

מסורת הש"ס
 א. ירושלמי יומא פ"ח ה"ד. יליקיש משלי תקניי.
 ב. (תקטס) עירובין סח.א. דה ל"ב.
 ג. שבת קט"א. יומא פ"ד. כתובות ט"ו. א. ב"ק מד"ב. צ"א. ב"ב נ"ב. סנהדרין ע"ט.א.
 ד. שבעות מב"א. תמורה כ"ב.

גדרות
שומעין לחולה בכתיי ובמקורות: **מאכילין אותו על פי עצמו.**
שומעין לרופא בכתיי ובמקורות: **מאכילין אותו על פי רופא.**
על פי בקי אחד בכתיי: **על פי בקי.**

לשון תונבא
 מקור המלה הוא בארמית הסורסית, ומשמעה: טשטוש החושים. טשטוש זה עשוי לבוא כתוצאה ממחלה, ואז עשוי החולה לאבד רגישות לכמה וכמה דברים, וביניהם גם הרגשת הרעב.

"זרו רשעים מרחם" (תהלים נח, ד), כלומר: מבטן אמם החברר שהם זרים. ואכן נפק מילה [יצא מנה] שבתאי אצור פירי [אוצר הפירות], שהיה אוצר הפירות בשנות רעבון כדי להפקיע מחירים ולהרוויח כסף מן העניים.

א שנינו במשנה: חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין. אמר ר' ינאי: חולה אומר שהוא צריך לאכול, ורופא אומר כי אינו צריך – שומעין לחולה בזה, מאי טעמא [מה הטעם]? משום שנאמר: "לב יודע מרת נפשו" (משלי יד, ז), כלומר: החולה יודע את עוצם הכאב וחולשת הגוף שיש לו ואין הרופא יכול לומר שאינו כפי דבריו. ומקשים: פשיטא [פשוט] הדבר, שהרי אדם יודע על עצמו יותר מאחר! ומשיבים: מהו דתימא [מהו שתמא] כי הרופא קים ליה טפי [ברור לו יותר], אם הצורך הוא ממשי או אינו ממשי, על כן קא משמע לן [השמיע לנו] שבכל זאת החולה עצמו יודע בסבלו יותר מכל אחר ולו המומחה ביותר. ולהיפך: רופא אומר שצריך החולה לאכול, והחולה עצמו אומר אינו צריך – שומעין לרופא. מאי טעמא [מה טעם] הדבר – תונבא הוא דנקיט ליה [טשטוש הדעת הוא שפסג אוטון], שמחמת המחלה נטשטשה הכרתו, ואין הוא עצמו יודע עד כמה זקוק הוא לאכול. תנן [שנינו במשנה]: חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין. ונדיק מכתא: כי על פי בקיאיין – אין [כך], אולם על פי עצמו – לא, ושלא כדברי ר' ינאי! ועוד יש לדייק: על פי בקיאיין – אין [כך]. על פי בקי אחד – לא, ונאמר שצריכים שני רופאים דווקא, וגם זה שלא כדברי רב ינאי, שלדעתו במקרה שאין דעת החולה עצמו מכריעה, די בדעת בקי אחד! ודוחים: הכא במאי עסקינן [כאן במה אנו עוסקים] במקרה מיוחד, שהחולה אומר לא צריכנא [איני צריך] ולכן יש צורך לדעת הבקיאיין, ושואלים: וליספן ליה [ושאיכילן אוטון] על פי בקי אחד, שהרי אמר ר' ינאי שבכונן זה שומעים לרופא! ומשיבים: לא צריכא [נצרכה] אלא

זרזו רשעים מרחם, נפק מילה שבתאי אצור פירי.
חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין. אמר ר' ינאי: "חולה אומר שהוא צריך לאכול, ורופא אומר כי אינו צריך – שומעין לחולה בזה, מאי טעמא [מה הטעם]? משום שנאמר: "לב יודע מרת נפשו" (משלי יד, ז), כלומר: החולה יודע את עוצם הכאב וחולשת הגוף שיש לו ואין הרופא יכול לומר שאינו כפי דבריו. ומקשים: פשיטא [פשוט] הדבר, שהרי אדם יודע על עצמו יותר מאחר! ומשיבים: מהו דתימא [מהו שתמא] כי הרופא קים ליה טפי [ברור לו יותר], אם הצורך הוא ממשי או אינו ממשי, על כן קא משמע לן [השמיע לנו] שבכל זאת החולה עצמו יודע בסבלו יותר מכל אחר ולו המומחה ביותר. ולהיפך: רופא אומר שצריך החולה לאכול, והחולה עצמו אומר אינו צריך – שומעין לרופא. מאי טעמא [מה טעם] הדבר – תונבא הוא דנקיט ליה [טשטוש הדעת הוא שפסג אוטון], שמחמת המחלה נטשטשה הכרתו, ואין הוא עצמו יודע עד כמה זקוק הוא לאכול. תנן [שנינו במשנה]: חולה מאכילין אותו על פי בקיאיין. ונדיק מכתא: כי על פי בקיאיין – אין [כך], אולם על פי עצמו – לא, ושלא כדברי ר' ינאי! ועוד יש לדייק: על פי בקיאיין – אין [כך]. על פי בקי אחד – לא, ונאמר שצריכים שני רופאים דווקא, וגם זה שלא כדברי רב ינאי, שלדעתו במקרה שאין דעת החולה עצמו מכריעה, די בדעת בקי אחד! ודוחים: הכא במאי עסקינן [כאן במה אנו עוסקים] במקרה מיוחד, שהחולה אומר לא צריכנא [איני צריך] ולכן יש צורך לדעת הבקיאיין, ושואלים: וליספן ליה [ושאיכילן אוטון] על פי בקי אחד, שהרי אמר ר' ינאי שבכונן זה שומעים לרופא! ומשיבים: לא צריכא [נצרכה] אלא

דאיכא אחרינא בהדיה דאמר [שיש רופא אחר אוטון] כי לא צריך אדם זה לכך ואו מאכילין אותו על פי בקיאיין – על פי שני רופאים האומרים צריך. ושואלים: אם כן הרי זה פשיטא [פשוט], הלא ספק נפשות הוא, אם צריך או אינו צריך, וספק נפשות להקל! ומשיבים: לא צריכא [נצרכה] אלא דאיכא תרי אחריני בהדיה דאמרי [שיש שני רופאים אחריים אוטון עם החולה שאומרים] שהוא לא צריך. ואף על גב [ואף על פי] שאמר רב ספרא: תרי [שני] עדים דינם כמאה ומאה דינם כתרי [כשנים], ששני עדים או יותר הם עדות שלימה, ואין הברל בין עדות שנים לעדות מספר גדול של אנשים, הני מילי [דברים אלה] אמורים דווקא לענין עדות, אבל לענין אומדנא [הערכה] של דברים – את הדבר בדרך אחת – נוהגים אנו כדעתם. אולם, והני מילי [ודברים אלה] אמורים דווקא לענין אומדנא דמונא [הערכה של מונן]. אבל הכא [כאן] ספק נפשות הוא, וכיון שיש שני רופאים האומרים כן – צריך שיאכל. ומקשים: והא מדקתני סיפא [והרי ממה ששנינו בסופה של המשנה] שאם אין שם בקיאיין מאכילין אותו על פי עצמו, מכלל הדברים שומע אתה דרישא [שבראשה של המשנה] הכונה שהחולה אומר שהוא צריך, ועל כך אמרה המשנה כי על פי בקיאים, הריהו הוא אוכל אבל לא על פי עצמו! ומתרגמים: חסורי מיחסרא והכי קתני [חסרה המשנה וכך יש לשנותה]: במה דברים אמורים שאינו אוכל אלא על פי בקיאים – כשאמר לא צריך אני, אבל אם אמר צריך אני, ואין שם בקיאיין תרי [שנים] אלא רק חד שאמר כי הוא לא צריך – מאכילין אותו על פי עצמו. מר בר רב אשי אמר: כל היכא [היכן] דאמר [שאומן] האישי החולה צריך אני, אפילו איכא מאה בקיאים דאמרי [האומרים] כי הוא לא צריך – לדידיה שמעינן [לזו אנו שומעים], ומדוע? – שנאמר:

קיינים
 תרי כמאה גזירת הכתוב היא שעל פי שנים עדים יקום דבר. וכיון שכך, עדותם של שני עדים (כל שלא הוכחשה והזומה מצד עצמה) הריהו כעבודה גמורה, ומשום כך, אין הברל בין עדות רבים ומעטים. וגם אם קבוצת עדים מכחישות זו את זו – אין אנו הולכים אחר רוב מנן. אולם בענין של הרכבה שהדבר תלוי בדעתם ובהבנתם של אנשים – אין דין זה קיים, ודאי יש חילוקים בין אומן של רבים ובין של מעטים. וכן הוא בכל מקום שיש בו צד של מומחיות או הבנה.

אורה ההלכה
 רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך – חולה הצריך לאכול, אם יש שם רופא

זרו רשעים מרחם – נעשו זרים ומתנכרו ללזים שנשמים. אצור פירי – להפקיע שיערים ומילא [נצח בתרם לא], לן אלונין פירות חלקן ישראל, וכל דבר שהוא חי נפש, לפי שמפקיעין את השערים. תונבא – שטות *אשטורדישוין, מממת חוליו. על פי בקיאיין – מרי. על פי בקי – לא, ועל פי עצמו לא. מוזנח דרבי ינאי תמרייהו. הכא במאי עסקינן – דלמך חולה "לא צריך" ושומעין ממתינן דשומעין לרופאין. וניספן ליה על פי בקי – דהא נאחד נמי אמר רבי ינאי דשומעין לרופא. ואף על גב דאמר רב ספרא – דהא דלמור רבנן מרי כמאה ומאה תמרי – לענין עדות הוא דלמור אבל לענין אומדנא תמרי דעות אלונין. אשמעין כמתינן דכי אמתינן וז' תמרי דעות נאומדנא דממונא כגון שומא שמעין לגעל חוב, אבל כשומדנא דמולה, אף על גב דלמור אמרי לא צריך כיון דליכא מרי דלמרי צריך – ספק נפשות להקל. מכלל דרישא דאמר צריך – ואפילו הכי קמי מתינן על פי בקיאיין אין על פי עצמו לא. במה דברים אמורים – דמאכילין אותו על פי בקיאיין, כלומר: דנענין דקאיין, דלמך "לא צריך" ואמרי דקאיין "צריך" מאכילין אותו. אבל אמר צריך אני, אס אין שם בקיאיין דלמרי לא צריך אלא חד מאכילין אותו על פי עצמו כדבי ינאי דלמך שומעין לחולה. לא בר רב אשי אמר – הכי סיפא דמפרש הכי, דמשמע דהיכא דלמך "צריך אני" ואיכא מרי דלמרי "לא צריך" לא ציימין ליה. ה"א לא אמתינן דהיכא דלמך צריך אני ואפילו איכא מאה דלמרי לא צריך ציימין ליה. מאי טעמא "לז יודע מרת נפשו".

תוספות

הא מדקתני סיפא אם אין שם בקיאיין מאכילין אותו על פי עצמו מכלל דרישא דאמר צריך – והכי קאמר: כל כמה דמענין לאחזריי אבקאיין – מהדרין ולא שמכינן אחולה גופיה אלא היכא דליכא בקיאיין כלל, וכל שכן היכא דרופא בקי אומר אינו צריך וחולה אומר צריך, דלא שמכינן עליה להכחיש תבקי.

מר בר רב אשי אמר כל היכא דאמר צריך אני – פלוגתא דרבנן הוא אי הלכתא כמר בר רב אשי אי לא. בסדר תנאים ואמוראים כתב: הלכתא כמר בר רב אשי בכליל התלמוד לבר ממיפך שבועה ואודיתא. מיפך שבועה בפרק "שבעות הדיינין" (שבועות מא"א, ואודיתא – בסוף פרק "זה בורר" (סנהדרין כ"ט, ב), ורבינו חיים כתב דהלכתא כוותיה בכליל התלמוד בר ממיפך שבועה וחיוורי, חוורי – גבי צומת הגידין שיליה פרק "בהמה המקשה" (חולין ע"ג, ו) וסימנין: הפך לבן, ורב האי ורבינו גרשום וצ"ל פסקו הלכתא כוותיה בר במיפך שבועה ואודיתא, ובכוליל התלמוד לא.

בחר [אחר] מספר הדעות אולינן [אנו הולכים], ואם מרובים האומרים את הדבר בדרך אחת – נוהגים אנו כדעתם. אולם, והני מילי [ודברים אלה] אמורים דווקא לענין אומדנא דמונא [הערכה של מונן]. אבל הכא [כאן] ספק נפשות הוא, וכיון שיש שני רופאים האומרים כן – צריך שיאכל. ומקשים: והא מדקתני סיפא [והרי ממה ששנינו בסופה של המשנה] שאם אין שם בקיאיין מאכילין אותו על פי עצמו, מכלל הדברים שומע אתה דרישא [שבראשה של המשנה] הכונה שהחולה אומר שהוא צריך, ועל כך אמרה המשנה כי על פי בקיאים, הריהו הוא אוכל אבל לא על פי עצמו! ומתרגמים: חסורי מיחסרא והכי קתני [חסרה המשנה וכך יש לשנותה]: במה דברים אמורים שאינו אוכל אלא על פי בקיאים – כשאמר לא צריך אני, אבל אם אמר צריך אני, ואין שם בקיאיין תרי [שנים] אלא רק חד שאמר כי הוא לא צריך – מאכילין אותו על פי עצמו. מר בר רב אשי אמר: כל היכא [היכן] דאמר [שאומן] האישי החולה צריך אני, אפילו איכא מאה בקיאים דאמרי [האומרים] כי הוא לא צריך – לדידיה שמעינן [לזו אנו שומעים], ומדוע? – שנאמר:

בקי (ואפילו גוי) האומר שאם לא יאכילוהו יכבד חוליו ויסתכן – מאכילים אותו. אפילו אם החולה עצמו אומר שאינו צריך. (ש"ע א"ח תריח, א.)
חולה אומר צריך – אם החולה אומר שהוא צריך לאכול, אפילו הרופאים אמורים שאינו צריך – מאכילים אותו. (ש"ע שם.)
מחולקת רופאים – רופא אחד אומר צריך ואחד אומר אינו צריך – מאכילים אותו (וכן שנים ושנים. רמ"א). (ש"ע שם ס"ק ב.) ואם הרופא והחולה אמורים שאינו צריך ורופא אחר אומר צריך – אין מאכילין אותו. ואם שני רופאים אמורים צריך, אפילו רוב הרופאים (והחולה עמם) אמורים אינו צריך – מאכילים אותו. (ש"ע שם ס"ק ד.)

הכי גרסינן: תנן אם אין שם בקיאינ מאכילין אותו על פי עצמו טעמא דליכא בקיאינ הא איכא בקיאינ לא הכי קאמר כמה דברים אמוריים דאמר לא צריך אבל אמר צריך אני אין שם בקיאינ כלל מאכילין אותו וכו' - אין שם בקיאינ, כלומר אין בקיאותן כלום.

משנה מי שאחזו בולמוס - חולי האוחז ממתת רענן, עינו כהות והוא מסוקן לנוח, וכשמגלחיו חורק צדוע שמרפא. כלב שוטח - מפרס נגמרא. אין מאכילין מחצר כבד שלו - ואף על פי שנהגין רופאים ברפואה זו אינה רפואה גמורה להסיר לו איסור טעמא על כך. ורבי מתיא בן חרש מתיר - קסבר רפואה גמורה היא. אמר אביי ובטעמא -

גמרא משודע להגמין מן טעם מגשיל יפה לתשיל רע. מאכילין אותו הקל הקל - אם אין לנו דנים מותרים כדי נזכרו ויש לפנינו מניי איסורין מאכילין אותו הקל הקל שנסה. טבל ושביעית מאכילין אותו שביעית - לאהר ומן העשור, שהטבל נמיתה צדי שמים והשביעית נעשה. בדאפשר בחולין - שיש די צמולין של טבל זה להאכילו לאחר שחניטל תרומתו. דכולי עלמא לא פליגי דמתקנין ליה ומספינין ליה - חולין, ואין מאכילין אותו לא טבל ולא תרומה. כי פליגי דלא אפשר בחולין - אלא סא קן אוכל את כולו, וקאמר: מאכילין אותו הטבל כמות שהוא ולא יפרישו ממנו תרומתו להאכילו תרומה לעגמה ומולין לעגמן. וכן תימא אומר: מוטב שפרישו תרומתו ויאכילוהו כל אחד לעגמו ולא יאכילוהו טבל כמות שהוא. מר סבר טבל חמור - שפליגי לכהנין אינו לאוי. ומר סבר תרומה חמורה - שאין לה היסור, אלא טבל אפשר דמתקן לה, ומולין יכו רחמן ללל אדם.

ל"ב יודע מרת נפשו (שם). תנן [שנינו במשנה]: אם החולה עצמו אומר כי הוא צריך לאכול ואין שם בקיאינ - מאכילין אותו על פי עצמו. ולא כדאמר אפרש להבין מכאן: טעמא [הטעם דווקא] דליכא [שאין] בקיאינ, הא איכא [הרי אם יש] בקיאינ - לא ושומעין לבקיאים ולא לו! ודוחים: הכי קאמר [כך] אמר, כך יש להבין: כמה דברים אמורים שנוהגים על פי בקיאין - כשאמר "לא צריך אני", אבל אמר "צריך אני", אין שם בקיאינ כלל - מאכילין אותו על פי עצמו, שגאמר: "ל"ב יודע מרת נפשו", שכל הבקיאים אינם נחשבים לעומת הרגשתו של החולה.

ב משנה מי שאחזו בולמוס (חולי הגורם לתאווה רעב שאי אפשר לעמוד בפניה והולקה בו ראייתו נחלשת ומסתכן בנפשו) - מאכילין אותו בכל יום, אף ביום הכיפורים אפילו דברים טמאים - עד שיארו עינו והוא סינך שהתאושש. מי שנשכו כלב שוטח אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו (של הכלב) שהיה נחשב לסגולה למחלה זו, כי לדעת חכמים אין הדבר מועיל כלל. ור' מתיא בן חרש מתיר להאכילו, שלדעתו הדבר מועיל. ועוד אמר ר' מתיא בן חרש: החושש (הסובל מראש) בגרונו מטילין לו סם בתוך פיו בשבת, מפני שהוא ספק נפשות, שכל כגב פנימו קשה לעמוד על טיבו ומידת סבתו, וכל ספק נפשות ודחה את השבת. כיוצא בו: מי שנפלה עליו מפולת, אף הוא שם תחת המפולת ספק אינו שם, ספק חי עדיין ספק מת, ספק אם האיש תחת המפולת הוא גוי, ספק ישראל - מפקחין (מפינים) עליו את הגל. כלומר: עושים כל מלאכה להוריד את גל האבנים מעליו. מצאוהו שם לאחר פניו חלקי של המפולת, אם נמצא שעדיין הוא חי - מפקחין הלאה עד שיוציאוהו, ואם נמצא מת - יניחוהו, שאין מחלים את השבת משום כבוד המת.

ג גמרא תנו רבנן: [שנו חכמים:] מניין היו יודעין שהאירו עינו - משיבין בין אוכל טוב לרע, שבתוך הבולמוס כל דבר שנתנים לו הוא אוכל, ואינו מבחין. אמר אביי: ובטעמא [ושביחין] בטעמם של הדברים] ולא בראה בלבד, שאפילו כשהוא בבולמוס יודע הוא להכיר במראה, אבל אינו מבחין בהדלי טעם. תנו רבנן [שנו חכמים]: מי שאחזו בולמוס וחייבים להאכילו עד שיארו עינו - מאכילין אותו הקל, שאם היו צריכים להאכילו דברים אסורים, מקדימים להאכילו מאלה שאיסורם קל יותר, כגון חזי להם טבל (תבואה שלא הופרש ממנה מעשר) ונבילה - מאכילין אותו נבילה, שאיסור טבל יש בו מיתה בידי שמים ונבילה בלא תעשה בלבד. טבל ושביעית - מאכילין אותו שביעית, שהטבל הוא כמיתה בידי שמים ואילו השביעית אינה אלא במצות עשה. טבל ותרומה - הנאי (מתחלוקת תנאים) היא מה מהם יאכל. דתנאי [שכן שנינו בבריתא]: מאכילין אותו טבל ואין מאכילין אותו תרומה. בן תימא אומר: מוטב שיאכילוהו תרומה ולא יאכילוהו טבל. אמר רבה: היבא [היבא] שאפשר להאכילו אותו חולין, שיש שם טבל אבל אפשר להפריש ממנו ולתקנו, דכולי עלמא [לדעת הכל] לא פליגי דמתקנין ליה ומספינין ליה - בן תימא אומר: מוטב שפרישו תרומתו ויאכילוהו כל אחד לעגמו ולא יאכילוהו טבל כמות שהוא. מר סבר טבל חמור - שאפליגי לכהנין אינו לאוי. ומר סבר תרומה חמורה - שאין לה היסור, אלא טבל אפשר דמתקן לה, ומולין יכו רחמן ללל אדם.

ג גמרא תנו רבנן: [שנו חכמים:] מניין היו יודעין שהאירו עינו - משיבין בין אוכל טוב לרע, שבתוך הבולמוס כל דבר שנתנים לו הוא אוכל, ואינו מבחין. אמר אביי: ובטעמא [ושביחין] בטעמם של הדברים] ולא בראה בלבד, שאפילו כשהוא בבולמוס יודע הוא להכיר במראה, אבל אינו מבחין בהדלי טעם. תנו רבנן [שנו חכמים]: מי שאחזו בולמוס וחייבים להאכילו עד שיארו עינו - מאכילין אותו הקל, שאם היו צריכים להאכילו דברים אסורים, מקדימים להאכילו מאלה שאיסורם קל יותר, כגון חזי להם טבל (תבואה שלא הופרש ממנה מעשר) ונבילה - מאכילין אותו נבילה, שאיסור טבל יש בו מיתה בידי שמים ונבילה בלא תעשה בלבד. טבל ושביעית - מאכילין אותו שביעית, שהטבל הוא כמיתה בידי שמים ואילו השביעית אינה אלא במצות עשה. טבל ותרומה - הנאי (מתחלוקת תנאים) היא מה מהם יאכל. דתנאי [שכן שנינו בבריתא]: מאכילין אותו טבל ואין מאכילין אותו תרומה. בן תימא אומר: מוטב שיאכילוהו תרומה ולא יאכילוהו טבל. אמר רבה: היבא [היבא] שאפשר להאכילו אותו חולין, שיש שם טבל אבל אפשר להפריש ממנו ולתקנו, דכולי עלמא [לדעת הכל] לא פליגי דמתקנין ליה ומספינין ליה - בן תימא אומר: מוטב שפרישו תרומתו ויאכילוהו כל אחד לעגמו ולא יאכילוהו טבל כמות שהוא. מר סבר טבל חמור - שאפליגי לכהנין אינו לאוי. ומר סבר תרומה חמורה - שאין לה היסור, אלא טבל אפשר דמתקן לה, ומולין יכו רחמן ללל אדם.

קיוני חצר רב האי גאון פירש. שהוא אחר החלקים הקטנים של הכבר סמוך לשיפוליו. האכלה מחצר כבד לכאורה נראה שהמחלוקת היא אם יש בכך רפואה אם לא. והרומים פירש שהאכלה מחצר הכבר אינה רפואה טבעית אלא סגולה, ובכל מקום שהוא טגולה ותולו גם באמנתה של האיש המתרפא - אין עוברים על איסור תורה מפני טעם זה.

מטילין לו סם ונראה כי הכוונה היא, שעושים כל מעשה בהכנת הסם. אפילו אם יש בכך כמה איסורי תורה (ו' והנתקן). ספק הוא שם בו' יש מפרשים שספיקות אלה אינם דווקא ספיקות בדחים, אלא ספק מעצב הוא. וספק אם יש אדם שם. וספק אם הוא יחוד, וספק אם הוא חי, ואף שהוא חי, ואף שהוא חכם ספקי - מחללים שבת מפני הספק (ו' והנתקן, מן הענינים). משיבין אין טוב לרע והמאירי פירש שמדובר בלידה, שאין לדעת אם מבחין בראיה, ברוקם או אם מבחין בטעם. הקל הקל קודם: וקדשו: לכאורה דבר זה מובן מאליו, ומה טעם לאומרו? ופירשו שאף אם האיסור החמור שמועיל יותר - אין מקדימים אותו, אלא מתחילים מן הקל

מסורת הש"ס
ה. יומא פ"ב, ערבין ז"ב, ירושלמי יומא פ"ח ת"ח (הענין).
ו. ערבין ז"ב, ירושלמי יומא פ"ד ת. ח. תוספתא יומא פ"ד ת. ירושלמי יומא פ"ח ת"ד (בשנינו, עימש).

גרסות
מאכילין אותו על פי בקיאינ בכת"י: אי הכי על פי בקיאינ.
והני מילי בכת"י וכן בגרסות: הני מילי.
ספק נפשות הוא בכת"י: ספק נפשות להקל.
דאמר צריך בכת"י: דאמר צריכא.
שגאמר לב יודע בכת"י ובמקורות: מאי טעמא לב יודע.
בגרונו בכת"י ובמקורות: בכו.

לשון
בולמוס
מקור המלה הוא ביוונית βολμός (בולמוס) βούλησις (בולימיה), שמשמעה: רעבון חולני.

הקולם
בולמוס
הרגשת רעבון חולני של הבולמוס קשורה כנראה בירידה דרסטית של רמת הסוכר בדם, אם מפני רעבון ממושך או מפני מחלה אחרת הגורמת לכך. כמתואר בגמרא, מטוה מצב זה באיבוד הכרת חלקי (החולה אינו רואה, או אינו רואה בבירור), והמליצו חכמים להאכילו מיד מאכלים מתוקים המתעכלים מהר בגוף.

קודם, שמוא יתרפא בכך (שיח יצחק).
היבא דאפשר בחולין ראה ברש"י שהסביר שאי אפשר בחולין מפני שאין הכמות מספקת, וכבר נזכר בכך המפרשים בכמה אופנים ונשאו ונתנו ברבוי. ויש מפרשים שאי אפשר - מצד חוסר אפשרות, להרים תרומה באתה שעה מפני טעם אחר (גבורת א"ר).

אורה ההלכה
מי שאחזו בולמוס מי שאחזו בולמוס, שענינו כהות מחמת הרעבון - מאכילים אותו אפילו ביום הכיפורים, עד שיארו עינו. ואם אין מאכל דותר מאכילים אותו מאכל איסור. והקל הקל קודם, (שריעה שבת תרח"ט).
חומרי האיסורים טבל ונבילה - נבילה קלה. נבילה וספיחו שביעית - ספיחו שביעית קלים. טבל ושביעית - שביעית קלה. טבל ותרומה - אם אפשר לתקן את הטבל (אפילו בשבת זחג) - מתקנים אותו, ואם לאו - טבל קל מתרומה. (רמב"ם) ספר קדושה הלכות מאכלות אסורות פ"ד ה"ז).

ומגד — לטון מעדנים. קפחיה — כפאו ונטל ככרו הימנו. אהדרוהו בלגי וצעי — כצוהו בני העיר והקיפיהו לגיטין של דגש ומתיקה וקעוה של תשלין. דייק בשמא — גשמו של צעל היתא אס נאה אס כעור. אשלימו ליה כסיייהו — ערג שנת היה הפקידו אללו כיסס. דבי שמשו — ערג שנתו. שנתו לית בהו ממשא — מתוך שלדס מנוחה מתיכר ורואה מלומד, ומתקון היה לדמותו שלג ילך וטלנו. חזו טלפחי אשפמיה = ראו עדיש על שפמו. יהבו סימנא לדבייהו — עגלך אמר שמתני לנו כיסינו, וזה לך סימן שאלתם היום עדיש. מים ראשונים האכילו בשר חזיר — פונדק ישראל היה מוכר לשאלל דניס המותרים ומלילס ומוכר לניכיס צבר חזיר מושל. נא ישראל לפונדק ורואה של טעל דיו כשהסל לאטנו, ומן לפני צבר חזיר. מים אחוונים הרגו את הנפש — זו היא אשמו של זה שאלו טעל מים אמרוים דרך הטעלים לים קנתא את שפמס מדיס טופחות, ולא היו עדיש נלאן. ואזני סרוחות — גדולת ופולות ומטון. משחקות בו — מלאות בו כשפיסס למטון.

יפנה למזרחא, שגאמר "ומגד תבואת שמש".
רבי יהודה ורבי יוסי הוו קא אָזלי באַרְחא, אַחְזִיָּה בּוֹלְמוֹס לְרַבִּי יְהוּדָה — קַפְחִיָּה לְרוּעָה, אָקְלִיָּה לְרִיפְתָּא. אָמַר לִיה רַבִּי יוֹסִי: קַפְחָת אֶת הַרוּעָה! כִּי מָטוּ לְמַתָּא אַחְזִיָּה בּוֹלְמוֹס לְרַבִּי יוֹסִי, אַהֲדַרְוּהוּ בְּלִגְי וְצָעִי. אָמַר לִיה רַבִּי יְהוּדָה: אֲנִי קַפְחָתִי אֶת הַרוּעָה וְאַתָּה קַפְחָת אֶת הָעִיר כּוֹלָהּ.

ב ותו [ושדר] מסופר: ר' מאיר ור' יהודה ור' יוסי הוו קא אזלי באורחא [היו הולכים בדרך יחד]. ר' מאיר הוה דייק בשמא [היה מדייק בשמות] ולמד משמו של אדם על טבעו, ר' יהודה ור' יוסי לא הוו דייקו בשמא [היו מדייקים בשמות]. כי מטו להווא דוכתא בעו אושפיזא יהבו להו [כשבאו למקום אחד ביקשו מקום ללון ונתנו להם]. אמרו לו לבעל האכסניה: מה שמך? אמר להו [להם]: "כידור" שמי. אמר ר' מאיר בלבו: שמע מינה [למד מכתב] אדם רשע הוא, שגאמר: "כי דור תהפכת המה" [שם לב, ס]. כיון שהיה זה בערב שבת, ר' יהודה ור' יוסי אשלימו ליה כסיייהו [הפקידו בידי את כיסייהם, שבהם מונח כספם]. ר' מאיר לא אשלים ליה כסייה [לא נתן לו את כיס הכסף שלו], אלא אול אותביה בי קיבריה דאבוה [הלך והניח אותו ליד קברו של אביו] של בעל האכסניה. אתחזי ליה בחלמיה [נראה לו אביו של בעל האכסניה בחלומם] ואמר לו: תא שקיל כיסא דמנח ארישא דההוא גברא [בוא וקח כיס כסף שמונח על ראשו של אביו], למחר אמר להו [להם] לחכמים: הכי אתחזי לי בחלמאי [כן נראה לי בחלומי]. אמרי ליה [אמרו לו]: חלמא דבי שמשו לית בהו ממשא [חלומות של ליל שבת אין בהם ממש] ואין לסמוך עליהם, ומכל מקום אול [הלך] ר' מאיר ונטריה כולי יומא ואייתיה [ושטר את כספו כל יום השבת והביאו]. למחר אמרו לו חכמים לבעל הבית: הב לך כיסין [נתן לנו את כיסונם] אמר להו [אמר להו] דבר. אמר להו [אמר להם] ר' מאיר: אמאי לא דייקיתו בשמא [מדוע לא דייקתם בשם] ללמד שאדם רשע הוא? אמרי ליה [אמרי ליה] ר' מאיר: אמרת לן מר [מדוע לא אמרת לנו] מר? אמר להו [אמר להם] ר' מאיר: אימרו דאמרי אגא חששא, אחזוקי מי אמרי [אמרו שאומר אני שיש לחשוש לכך, ואולם לחזיקו כרשע האם אמרתם?] כלומר: וכי יכולתי לומר לכם בוודאות שהוא אדם רשע? מה עשו — משכוחו ועיילוהו לחנותא [והנחיתוהו לחנות], חזו טלפחי אשפמיה [ראו עדיש על שפמו] שאכל עדישם באתו יום, אזלו ויהבו סימנא לדבייהו ושקלוהו לכסיייהו [הלכו ונתנו סימן זה לאשתו שצויה שיחזירו להם את כספם כסימן שאכל עדישם בסעודתו וילקחו את כיסייהם] וביאו. אזל איהו וקטליה לאיתתיה [הלך הוא והרג את אשתו] מרוב כעס על שעשתה כן. היינו דחניא כן. היינו ראשונים האכילו בשר חזיר, שהיה פונדקי שהיה נוהג להאכיל לגויים בשר חזיר ולישראל בשר כשר, והיה מבחין בין ישראל לגוי כשהיה מתכוון אם נוטלים ידיהם לפני האוכל. פעם בא יהודי ואכל ולא נטל ידיו לפני הסעודה ונתן לו לאכול בשר חזיר, מים אחוונים שרוחצים בהם את הידים ואת הפה לאחר האוכל גרמו שהרגו את הנפש כמעשה זה, שאם היה רוחץ פיו לא היו יודעים שאכל עדיש. ולבסוף הו דייקי בשמא [היו אף הם מדייקים בשם] כי מטו להווא ביתא דשמיה [ששמו] של בעל הבית היה "בלח", לא עילו לגביה [נכנסו אליו]. אמרי [אמרו]: שמע מינה [למד מכן] כי בודאי רשע הוא. דכתבי [שנאמר]: "ואמר לבלה נאופים" [יחזקאל כג, מג], כמו שגאמר: "אחרי בלתי היתה לי עדנה" [בראשית יח, יב] כלומר: "לבלה ניאופים" — פירושו זקנה כנאופים.

מסורת הש"ס
 א. ירושלמי ר"ה פ"ג הי"ט (בקיבור). ביר פ"ב ח (הניח). ד"ר פ"ב אה (הניח). שחיט פ"ג (הניח). ח. חולין ק"א (בשנייים והוספת). ירושלמי ברכות פ"ח ר"ב. שם חלה פ"ב ה"א (בשנייים). במדבר פ"ב כ. ט. ירושלמי יומא פ"ח ה"ה (בתוספת).

גדרות
 בלגי וצעי בכתיי: פלאגי וצעי.
 ותו ר' מאיר בכתיי: ר' מאיר.
 אותביה בי קיבריה בכתיי ובכתיי: אותביה בכתיי וקברא בי קיברי דאבוה דההוא גברא בירישיה.
 למחר אמר להו בכתיי: איתעור אמר להו.
 חששא בכתיי: למיש.
 משכוחו ועיילוהו — הנפש בכתיי: ליבעד לן מר תקנתא, עבדו ליה כההוא מעשה איתוהו לכסיייהו. ועיילוהו לחנותא בכתיי: ועיילוהו לחנותא אשקויה חמרא.
 ולבסוף הו דייקי בשמא בכתיי: מכאן ואילן אינוהו נמי מבידקי בשמא.
 כי מטו להווא ביתא דשמיה בלה לא עילו לגביה בכתיי: מטו להווא אושפיזא אמרו ליה מה שמך אמר להו בלה לא עילו.
 כמו אחרי — נאופים בכתיי ובקורות משפט זה חסר, ונראה שהוא הוספה מאוחרת.
 מונח על ירכותיו בכתיי: מונחת לו בין ירכותיו.

לשון
 לגי לשון ריבוי של לוגט, מן הלטינית lagena או היוונית λαγόνη (לאגונוס) — כלי שתייה עשוי חרס.
 צעי ריבוי של צעא — כלי חרס דומה לצלחת או קערה שטוחה.

החיים
 לגין לגין מונקתת תלמוד

הקולם
 ככל שוטה הכלב השוטה כשמחלחו מונגרת גועל לשיתוק חלקי של עצבים שונים, ומסוך כן מובטלים בו הסימנים שמו חכמים — זנב מונח שמו רגליו, לשונו שמוטה ורוק מספספס מפיו. השיתוק הזה במיתרי הקול גורם לתופעה של שניו דרסטי בבחייה, עד שהוא "נובח ואין קולו נשמע".

בלא יודעים לאמת ולשם הראוי לילד. (תה"כ, וראה מהרש"א ועוד). מים הראשונים עיקרו של הענין מבואר במסכת חולין ושם מסופר המעשה בהרחבה, ונראה שהיה הורב בשעת גזירת המלכות, שלא יכלו היהודים להודיע שרונם בבשר כשר ומשום כך התרך בעל הפונדק לסימנים.

קיונים
 שמו גרים ואין הכוונה שכל אדם שיש לו שם מבושר הוא אדם רע, שודאי יש יוצאים מן הכלל, וכן מצינו בדרוש, אלא שבכל זאת יש לחשוש לשמו של אדם, ובפרט ראוי לחשוש שבוחרך בדרך ואינו מזכיר את האנשים שעמם הוא צריך לשאת ולתת, ובעת הדבר אמרו כי אף שיש להורים הנחתים שם טעמים מלהשם, מכל מקום מכוונים הם